

Hiiu kannel

SOFIA JOONS

pärimusmuusik ja August Pulsti õpistu juhataja

Hiiu kandle tekkelugu on tihedalt seotud ühelt poolt lüüra levimise ja teiselt poolt poogna kasutuselevõttuga Euroopas. Näppepill lüüra oli keskajal levinud üle terve Euroopa ning jõudnud ka põhjala rahvasteni. Kümnenda sajandi algul, kui Euroopas hakati kasutama poognat, tekkisid mitmel pool hiiu kandle taolised pillid. Inglise keeles on sellel pillil kaks nime – *bowed harp* (poogenharf) ja *bowed lyre* (poogenlüüra). Esimene nimi viitab asjaolule, et pill meenutab oma välimuselt harfi: kaela asemel on hiiu kandlel aisad, mistõttu tekib pilli sõrmitsemise kohta mänguava. Teine nimi lähtub pilli mängutehnikast: sõrmedega keeli lühendades saab ühe keelega tekitada mitu erineva kõrgusega nooti. See avastus tõi endaga kaasa keelte arvu vähenemise. Hiiu kandlel on tavaliselt kaks kuni neli keelt.

Millal hakati hiiu kannelt mängima põhjamaades, ei ole teada. Üks 13. sajandist pärit kivist raiutud skulptuur Trondheimi toomkirikus kujutab muusikut, kes mängib hiiu kandle taolist pilli. Ka Rootsis on hiiu kandle jälgi – säilinud on kaks pilli. Kesk-aegsete juurtega pilli ajaloo kõige põnevamad seigad on seotud Eesti ja Soomega, kuna Lääne-Eestis ja eestirootslaste seas Vormsil mängitud hiiu kandle ning Karjalas levinud hiiu kandle soome analoogi *jouhikko* mängimise traditsioon oli elus kõige kauem, 20. sajandi alguseni.

Eestirootsi ja Lääne-Eesti aladel mängitud hiiu kannelt mainiti esmakordselt Carl Russwurmi teoses “Eibofolke”, mis ilmus 1855. aastal ja mis sisaldas vanimat publitseeritud hiiu kandlest tehtud joonistust. Soomes uuris 20. sajandi algul soomerootsi päritoluga muusikateaduse tudeng Otto Andersson hiiu kandle taoliste pillide perekonna tekke- ja arengulugu. 1903. aastal viibis Andersson Vormsil, kus ta tutvus kohalike hiiu kandle mängijate Hans Renkvisti ja Urbas Andersiga. Andersson kogus materjali veel soome *jouhikko*, rootsi

tagelharpa/stråkharpa ja walesi *crewth*’i ehk teisisõnu hiiu kandle sugulaspillide kohta ning tema doktoritöö “Stråkharp” ilmus 1923. aastal rootsi keeles ja 1930. aastal tõlgituna inglise keelde pealkirjaga “The Bowed Harp – A Study in the History of Early Musical Instruments”.

Hiiu kandle repertuaarikid olid enamasti vanemad tantsuviisid ja mänguokus oli üldiselt nii laialt levinud, et pulmadesse ei olnud vaja eraldi pillimeest kutsuda. Kohalikud mehed mängisid kordamööda kogu pulma ajal. Vormsil kutsuti hiiu kannelt *talharpa*’ks (jõhvharf) ja labajalataolisi tantsulugusid *leik*’ideks (*leik* – mäng, tants). *Talharpa* seos pulmatraditsioonidega oli nii tugev, et leike jagati eri tüüpideks, lähtudes just nende seosest pulmakommetega. Olid olemas pulmaleigid ja *frileikar* ehk vabad leigid. *Talharpa* nimi viitab asjaolule, et keeled olid tehtud jõhvidest, nagu varasemal ajal oli tihti kombeks. Kui häda käes, keerati ka viiulikeeli jõhvidest. Neid kutsuti “vaese mehe keelteks”.

1970ndatel alguse saanud hiiu kandle taaselustamise olulisemateks tulihingedeks on kahtlemata Styrbjörn Bergelt Rootsis ja Rauno Nieminen Soomest. Mõlemad meisterdasid hiiu kandle erinevate tüüpide koo-

piaid, uurisid pillitüübi tekkelugu, kogusid repertuaari pärimusmuusikat sisaldavatest arhiividest ja püüdisid hiiu kandleid võimalikult tõetruult kõlama panna. Eestis olid hiiu kandle taaselustamislaine suunajateks Ain Sarv ja Anneli Kont-Rahtola, kelle kaudu jõudsid nii Rootsis kui ka Soomes meisterdatud hiiu kandle tüüpi pillid Eestisse. Vanemad Eestis meisterdatud hiiu kanded olid ühest puutükist õonestatud korpusega. Kui hiiu kandle n-ö elava traditsiooni aja pillimeistrid tutvusid viiuliga, hakati meisterdama hiiu kandle ja viiuli hübriide, mille eesmärk oli parem helikvaliteet. Nõnda tegutseti ka 1990ndatel, hiiu kandle taaskasutusele võtmise ajal. Üks olulisemaid pillimeistrid Raivo Sildoja hakkas valmistama hiiu kandleid altviuli materjalist ja kokkuliimitud korpusega. Leidub veel ka õonestatud pillide pooldajaid. Viimasel kümnel aastal on korraldatud hiiu kandle meisterdamise kursusi, kus enamasti õpetatakse õonestatud hiiu kannelde valmistamist.

Praegu on võimalik õppida hiiu kannelt nii vabahariduskursustel kui ka TÜ Viljandi kultuuriakadeemia muusikaosakonnas. Hiiu kannelt kasutatakse tihti omapärase kõla tõttu pärimus- ja vanamuusika projektides.

Styrbjörn Bergelt, Ain Sarv ja Rauno Nieminen talharpa, torupilli ja jouhikko’ga.
FOTO ERAKOGUST